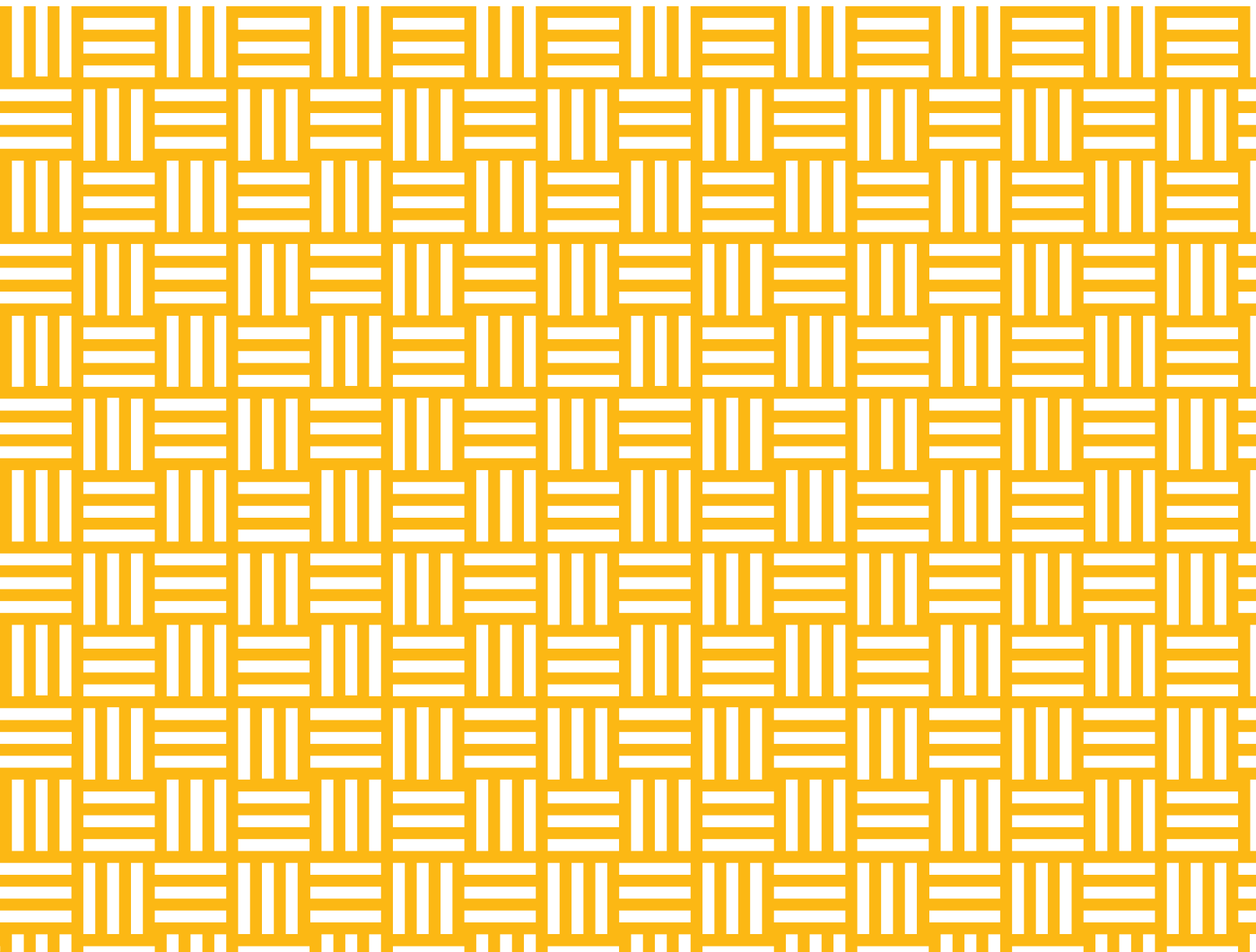

Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zastupanje
slobode medija i bezbjednosti novinara
Western Balkan's Regional Platform for Advocating
Media Freedom and Journalists' Safety

Indikatori nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti novinara [CRNA GORA] 2018.

REZIME ZAKLJUČAKA

**Indikatori nivoa
medijskih sloboda
i bezbjednosti
novinara
[CRNA GORA]**

REZIME ZAKLJUČAKA

**Autorke:
Marijana Camović
Bojana Laković-Konatar
novembar 2018.**

Naslov u originalu

Indikatori nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti novinara [Crna Gora] – rezime zaključaka 2018.

Izdavač

Sindikat medija Crne Gore

Autorke

Marijana Camović

Bojana Laković-Konatar

Lektor

Predrag Nikolić

Tiraž

100 primjeraka

Prelom

Lavi studio

Elektronska verzija publikacije dostupna je na safejournalists.net.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-9940-9922-0-0
COBISS.CG-ID 36826384

ISBN 978-9940-9922-1-7

9 789940 992217 >

Ova publikacija je urađena uz finansijsku pomoć Evropske unije i Kraljevine Holandije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Sindikata medija Crne Gore i autora publikacije, i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije i Kraljevine Holandije.

This project is funded by
The European Union

Kingdom of the Netherlands

Sadržaj

Rezime	5
Cilj projekta i metodologija istraživanja	5
Indikatori A: Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda	6
Indikatori B: Položaj novinara/ki u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure	7
Indikatori C: Bezbjednost novinara/ki	7
Komparativna tabela: Pregled indikatora nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti novinara/ki na Zapadnom Balkanu	9
A. Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda	10
B. Položaj novinara/ki u redakcijama, profesionalna etika i nivo cenzure	18
C. Bezbjednost novinara/ki	24

Cilj projekta i metodologija istraživanja

Ovaj izvještaj predstavlja nalaze trećeg istraživanja sprovedenog u okviru regionalnog projekta Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zastupanje slobode medija i bezbjednosti novinara¹, koji sprovode nacionalna udruženja novinara u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Makedoniji, Srbiji i sindikat u Crnoj Gori. Ovaj izvještaj je novi nastavak polazne studije koja je detaljnije predstavila zakonodavstvo, socio-ekonomsku i političku situaciju po pitanju medijskih sloboda i bezbjednosti novinara i koja je identifikovala ključne izazove i preporuke za novinarske asocijacije i ostale zainteresovane aktere². Glavni cilj trećeg istraživanja jeste da utvrdi nova dešavanja i da napravi poređenje sa nivoom medijskih sloboda i bezbjednosti novinara identifikovanim 2016. godine, kao i sa onima koji su definisani 2017. godine.

Treće istraživanje su sprovele Marijana Camović i Bojana Laković-Konatar, na osnovu zajedničke metodologije koja je razvijena za svih pet zemalja. Sljedeće metode su upotrebljavane za prikupljanje i analizu podataka:

---

¹ Projekat je finansirala Evropska komisija, kroz program Civil Society Facility and Media Programme 2014-2015, Support to regional thematic networks of Civil Society Organisations.

² Sindikat medija Crne Gore, Indikatori nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti novinara Crna Gora, (Podgorica: Sindikat medija Crne Gore, 2016).

- Analiza kvalitativnih dokumenata (Qualitative Documents Analysis-QDA): istraživačke studije i analize sačinjene od strane drugih istraživačkih organizacija, akademija, NVO-a, individualnih istraživača, itd; zvanična dokumenta koja su uradile javne institucije (zakonski akti, podzakonski akti, strategije, godišnji izvještaji, zapisnici sa sastanaka, saopštenja za javnost i dr.) i medijsko izvještavanje (tekstovi, članci, novinski izvještaji i drugi objavljeni materijal).
- Kvalitativni intervjui – njih 12 (novinari, pravnici, medijski eksperti, predstavnici javnih institucija ili NVO-a).
- Anketa sa 136 novinara/ki iz različitih medijskih organizacija³ na osnovu strukturiranog upitnika koji se dijelom oslanja na upitnik sačinjen u okviru Studije o svijetovima novinarstva⁴.
- Zvanični statistički podaci traženi od javnih institucija ili prikupljeni sa dostupnih veb sajtova ili iz drugih objavljenih izvora.

Indikatori A:

Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda

U toku su izmjene Zakona o medijima i Zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televiziji Crne Gore, a početkom 2019. godine će se krenuti u izmjene Zakona o elektronskim medijima. Zakon o medijima bi, kako je planirano, predvidio da se sa 0,03% izdvajanja iz budžeta pomognu komercijalni mediji, putem fonda za pluralizam medija. (A1)

Za dvije godine registrovano je 35 elektronskih publikacija, ali je broj aktivnih portala mnogo veći jer nema sankcija za one koji se ne registruju. Povećanje nadležnosti za vršenje inspekcije i mogućnost izricanja kazni ojačalo bi, po mišljenju međunarodnih eksperata, Agenciju za elektronske medije. Nezavisnost ovog regulatora bila je ugrožena zbog političkog uticaja prilikom smjene člana Savjeta. (A1)

Oglašavanje javnog sektora i dalje izaziva zabrinutost domaće i međunarodne javnosti, prvenstveno zbog netransparentne raspodjele novca. Mediji na jezicima nacionalnih manjina mogu računati jedino na novac iz Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava. Iako se u ovaj fond izdvaja 0,15% državnog budžeta, posljednji javni konkurs za raspodjelu tih para raspisan je u prvoj polovini 2017. godine. (A1)

Politički uticaj na Radio televiziju Crne Gore ponovo je uspostavljen, pa su od septembra 2016. godine smijenjena dva člana Savjeta i kompletan menadžment. Za finansiranje Javnog servisa u naredne tri godine Vlada će obezbijediti oko 40 miliona eura. (A1)

Praksa je pokazala da je lakše tužiti zbog povrede časti i ugleda, nego se odbraniti od takvih optužbi. Postoji i dalje veliki broj tužbi po ovom osnovu, a sudovi su od 2011. do 2017. godine radili na 109 predmeta za nadoknadu štete zbog povrede časti i ugleda. Od medija je, u tim slučajevima, traženo više od milion eura, dok je u 24 usvojena predmeta dosuđeno da mediji plate 45.300 eura. Istraživanje je pokazalo da na rad skoro svakog drugog novinara utiče mogućnost tužbe zbog povrede časti i ugleda. Nizak nivo tolerancije na kritiku od strane javnih ličnosti u kombinaciji sa visokim iznosima naknade, prema mišljenju međunarodnih eksperata, mogu dovesti do autocenzure i ukazuju na slabe mehanizme samoregulacije. Potrebno je unaprijediti saradnju između postojećih mehanizama samoregulacije, kako i oni ne bi oslikavali oštru podijeljenost medijske scene. (A2)

Tragom preporuka posmatračke misije OEBS/ODIHR, koja je pratila parlamentarne izbore 2016. godine, usvojene su izmjene Zakona o elektronskim medijima, kojima se reguliše političko oglašavanje i izborna kampanja. Analiza Centra za građansko obrazovanje pokazala je da su se tokom predsjedničkih izbora 2018. godine mediji fokusirali na međusobne kritike i napade kandidata. (A3)

Svakom četvrtom novinaru nije bilo dozvoljeno da izvještava sa nekog događaja, jer nije posjedovao akreditaciju. Prava novinara i ostalih medijskih radnika štite dva sindikata i više udruženja. Novinari imaju više slobode da budu dio udruženja, ali rijetko odlučuju da se učlane, jer smatraju da im ona ne mogu popraviti položaj. Svaki peti novinar nije slobodan da bude član sindikata, a ipak je više novinara učlanjeno u sindikate nego u udruženja. (A4)

Tokom 2017. godine je ponovo smanjen broj zaposlenih u medijskom sektoru, koji broji 1.350 zaposlenih. Nije bilo promjene propisa kojima se garantuje zaštita novinarskih izvora, ali su registrovani slučajevi u kojima je od novinara traženo da otkriju svoje izvore. (A5) Izmjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama otežale su medijima dolazak do važnih podataka, a omogućile državnim organima da propisuju obavezu čuvanja tajne i na taj način uskraćuju javnosti važne informacije. Novinari iz godine u godinu Skupštinu vide kao najtransparentniju instituciju. Tužilaštvo je ocijenjeno kao najmanje transparentna institucija, jer je 40% anketiranih kazalo da je ono bilo slabo transparentno ili netransparentno. (A6)

³ Opširnije u prilogima.

⁴ Dostupno na: <http://www.worldsofjournalism.org/>

Indikatori B:
Položaj novinara/ki u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure

Zarade oko 800 novinara/ki i dalje su ispod državno prosjeka, a istraživanje je pokazalo da oko 35% novinara prima platu od 400-500 eura, dok svaki treći novinar prima platu manju od 400 eura. Većim zaradama mogu se pohvaliti novinari privatnih medija. Lokalnim medijima i dalje se duguje čak i do osam zarada, i to je prvenstveno natjeralo zaposlene u RTV Pljevlja da krajem 2017. krenu u štrajk. U sličnoj su poziciji i njihove kolege iz RTV Atlas u stečaju, kojima se na račun plata i poreza duguje oko 800.000 eura. (B1)

Osim niskih i neredovnih zarada, kao i rada na crno, novina u medijskom sektoru je i zapošljavanje preko agencija za ustupanje zaposlenih. Anketirani novinari svjedoče da se radno vrijeme povećalo, a čak 60% anketiranih istaklo je da je ekonomski položaj novinara veoma ili donekle oslabio. Čak 15% anketiranih prinuđeno je da traži dodatni posao, dok su i na osnovnom poslu u redakcijama uglavnom preopterećeni. Ipak, novinari i dalje nijesu spremni da javno govore o svojim problemima. (B1)

Iz godine u godinu novinari ističu velike pritiske zbog pravljjenja profita (63%). Takođe, ozbiljan problem su izraženi pritisci zbog pravljjenja senzacionalističkih vijesti o kojima svjedoči čak 70% anketiranih novinara. (B1)

Eksperti Savjeta Evrope ističu potrebu osiguranja uredničke nezavisnosti redakcije. Ipak, radna grupa za izmjene Zakona o medijima nije imala sluha, pa preporuke Sindikata medija Crne Gore i Savjeta Evrope da se uvedu odredbe kojima bi se smanjila autocenzura i uticaji vlasnika na uređivačku politiku nijesu usvojene. Novinari smatraju da je slab uticaj marketinga na njihov rad. (B2)

Dvije godine nakon što su usvojene izmjene Kodeksa novinara Crne Gore radi se na dopunama koje se odnose na on-line komentare. Javnosti nijesu poznati slučajevi otvorenih pritisaka na novinare, ali razgovori sa novinarima ipak pokazuju da ih ima i da njihove kolege prilagođavaju rad volji urednika ili vlasnika medija. (B2)

Nezavisnost urednika i novinara Radio televizije Crne Gore je formalno na visokom nivou, ali je u praksi očigledan uticaj na ovaj medij, posebno nakon smjene prethodnog rukovodstva i dijela Savjeta. Političari taj medij vide kao politički resurs. U sličnom su problemu i zaposleni u lokalnim medijima, čija bi se nezavisnost obezbijedila izmjenom trenutnog modela finansiranja tih medija. (B3)

Crnogorsku medijsku scenu karakteriše zanemarljiv broj neprofitnih medija, koji su nerazvijeni i neodrživi, pa samim tim i sa ograničenim uticajem. (B4)

lako novinari ocjenjuju da su slobodni u svom radu, podaci pokazuju da je njihova sloboda ograničena i uslovljena brojnim faktorima. Svaki treći novinar ima mali ili određeni stepen slobode u odabiru priča na kojima će raditi, a gotovo podjednak broj njih ima određeni stepen slobode u odabiru aspekata priče koje će naglasiti. (B5)

Treću godinu za redom novinari ukazuju na hijerarhiju uticaja, odnosno na problem da ljudi sa kojima svakodnevno saraduju imaju najveći uticaj na njih. U prvom redu tu su urednici, a skoro 80% anketiranih tvrdi da oni imaju izuzetan, veliki ili djelimičan uticaj na njihov rad. Na drugom mjestu po uticaju su menadžeri medija i to već drugu godinu. Političari i vladini zvaničnici imaju mali direktan uticaj na novinare, ali se on, vjerovatno, ostvaruje preko urednika i menadžera. Snažan uticaj na novinare ima i uređivačka politika. (B5)

Čak 46% novinara ističe snažan uticaj cenzure, dok je 47% njihovih kolega kazalo da je taj uticaj slab ili da ga uopšte nema. Svaki treći novinar suočava se sa cenzurom, a njoj je izložen i dio urednika. (B5)

Rad svakog drugog ispitanika ograničavaju etički standardi, dok je svaki peti ispitanik kazao da etika na njih utiče slabo, djelimično ili da uopšte nema uticaja. Ipak, svaki drugi novinar tvrdi da je primjetan pad etičkih standarda u novinarstvu. (B5)

Medijski savjet za samoregulaciju primio je tokom prvih sedam mjeseci 2018. godine 30 žalbi, ali ih nije razmatrao, jer se Komisija za žalbe nije sastajala, zbog nedostatka naknada za rad njenih članova. (B5)

Indikatori C:
Bezbjednost novinara

Sindikata medija Crne Gore registrovao je sedam slučajeva napada na novinare i imovinu medija od početka jula 2017. do kraja juna 2018. godine, dok se u evidenciji Uprave policije Crne Gore nalaze dva slučaja više, koji se odnose na prijetnje upućene bivšem novinaru, koji je trenutno na čelu jedne političke partije. Najdrastičniji slučaj napada desio se u maju 2018. godine kada je ranjena novinarka Vijesti Olivera Lakić. Napadači i nalogodavci još nijesu nađeni, a u slučaju je uključen i FBI. (C1)

Krajem 2017. i početkom 2018. godine registrovana su i dva slučaja prijetnji i bacanja eksplozivne naprave ispred kuće novinara Seada Sadikovića, i u tom slučaju su izvršioči brzo pronađeni i kažnjeni. (C1)

Priječeno je i novinarki Vijesti Jeleni Jovanović i to na radnom mjestu, a sudski postupak je u toku. Krajem 2017. godine registrovan je i slučaj paljenja vozila dopisnika Večernjih novosti, Miroslava Drobnjaka, i taj slučaj je karakterističan jer je i Savjet za građansku kontrolu rada policije utvrdio da je policija, tokom istrage, postupala neprofesionalno. (C1)

Prema informacijama Savjeta Evrope od početka 2004. do početka 2018. godine, crnogorsko tužilaštvo je registrovalo 33 slučaja napada na novinare, a u 6 slučajeva počinioci još nijesu pronađeni. (C1)

Članovima Komisije za istrage napada na novinare produžen je mandat još dvije godine. U toku drugog mandata Komisija je, obrađujući 15 slučajeva napada na novinare i imovinu medija, konstatovala brojne propuste, a prema dostupnim informacijama samo je u jednom slučaju tužilaštvo radilo na otklanjanju nađenih propusta. (C2)

Uprava policije je, nakon ranjavanja Olivere Lakić, tražila od medija imena novinara koji rade u crnoj hronici, kako bi procijenila njihovu bezbjednost. Takođe, oni su najavili da će predložiti uspostavljanje novog radnog mjesta za osobu koja će pratiti napade na novinare. Planirano je i da se u centrima i odjeljenjima bezbjednosti imenuje osoba koja će pratiti i preduzimati mjere kako bi se zaštitili poslenici javne riječi i osigurao njihov nesmetan rad. (C2)

Zvaničnici osuđuju uglavnom sve napade, ali su problem neriješeni slučajevi iz prošlosti kojima prijete zastara. (C2)

Nijesu donošeni zakoni ni propisi kojima bi se štitile posebno žene novinarkе. Ne pravi se ni razlika između različitih tipova medija. Nakon što su početkom 2017. godine Akcija za ljudska prava i Sindikat medija pokušali da promijene Krivični zakonik i osiguraju dodatnu zaštitu novinara, nije bilo sličnih inicijativa. (C3)

Generalne preporuke⁵:

- Pokrenuti izmjene Zakona o elektronskim medijima kako bi se obezbijedilo održivo finansiranje lokalnih javnih emitera kao i njihova urednička nezavisnost i to promjenom načina izbora njihovih upravljačkih tijela – savjeta;
- S obzirom na to da bi medijska koncentracija trebalo da se reguliše i u smislu uticaja vlasnika na uređivačke politike, u Zakonu o medijima treba usvojiti mehanizme koji osiguravaju uredničku nezavisnost redakcija i pravnu zaštitu novinara kada dođe do promjene vlasništva i/ili uređivačke politike.
- Novim Zakonom o medijima trebalo bi propisati jasne kriterijume za pomoć komercijalnim elektronskim i štampanim medijima pošto su raniji fondovi ukinuti;
- Novi Zakon o medijima treba da propiše jasne kriterijume i za oglašavanje javnog sektora u medijima kako bi se povećala transparentnost ali i da obezbijedi punu transparentnost vlasništva u medijima;
- Ojačati zakonska ovlašćenja Agencije za elektronske medije kako bi mogla da sankcioniše portale koji se ne registruju ali i izriče kazne za prekršaje elektronskim medijima;
- Ojačati mehanizme samoregulacije u Crnoj Gori kako bi se podigli i profesionalni standardi;
- Izmijeniti Zakon o slobodnom pristupu informacijama pošto postojeći ograničava pristup velikom broju informacija od javnog značaja;
- Okončati pregovore o novom Granskom kolektivnom ugovoru u oblasti medija s ciljem poboljšanja ekonomskog položaja medijskih radnika;
- Pojačati napore na rješavanju starih slučajeva napada na novinare pošto mnogima od njih prijete zastara 2019. godine.

⁵ Ove generalne preporuke su razvijene na osnovu razgovora sa članovima Glavnog odbora Sindikata medija Crne Gore. One predstavljaju samo opšta načela na kojima će Sindikat medija u budućnosti razvijati svoje inicijative i aktivnosti u lobiranju za unapređivanje medijskih i novinarskih sloboda i kao takve će se nadograđivati, dopunjavati i konkretizovati.

**Komparativna tabela: Pregled indikatora
nivoa medijskih sloboda i bezbjednosti
novinara/ki na Zapadnom Balkanu**

A

Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda

A.1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li ih efikasno sprovodi u praksi? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li je garantovano pravo na slobodu izražavanja i informisanja? Da li ono obuhvata i pristup Internetu? Da li se ove pravne garancije primjenjuju u praksi?	Pravo na slobodu izražavanja garantovano je ustavima i medijskom legislativom, a uključuje i pristup Internetu. Posebne odredbe koje regulišu online sferu ne postoje. Neke zakone je potrebno unaprijediti (zakone o kleveti, zakone o slobodi pristupa informacijama, zakon o komunikacijama). Pravne garancije nisu dovoljno efikasno implementirane u praksi.	Pravo na slobodu izražavanja garantovano je Ustavom i medijskim zakonima, uključujući pristup Internetu. Nema specijalnih zakona koji regulišu online prostor. Neke pravne odredbe treba unaprijediti (Zakon o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama). Pravne garancije nisu efikasno implementirane u praksi.	Pravo na slobodu izražavanja, regulisano je Ustavom i setom medijskih zakona, koji obuhvataju i pristup Internetu. Nema posebnih zakona koji regulišu online sektor. Kako su neki od medijskih zakona smatrani zastarjelima, trenutno je u toku izmjena Zakona o medijima i Zakona o RTCG. I dalje je veliki problem neadekvatna primjena zakona u praksi.	Pravo na slobodu izražavanja garantovano je Ustavom i medijskim zakonima, uključujući i pristup Internetu. Nema specijalnih zakona koji regulišu online prostor. Pravne garancije su loše implementirane u praksi.	Pravo na slobodu izražavanja garantovano je Ustavom i medijskim zakonima, uključujući i pristup Internetu. Ne postoji poseban zakon kojim se reguliše online sektor. Zakonske garancije se ne primjenjuju dovoljno u praksi. Uopšteno govoreći, sloboda medija je na niskom nivou.

**A.1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li ih efikasno sprovodi u praksi?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikator	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li je medijsko zakonodavstvo razvijeno na transparentan i inkluzivan način?	Generalna percepcija je da je proces transparentan, ali jako spor. Trenutni zakoni zaostaju za tehnološkim napretkom.	U periodu izvještavanja, nacrt amandmana na zakon o audio i audio vizuelnim medijskim uslugama predat je Parlamentu. Proces je bio transparentan i inkluzivan.	Aktuelne izmjene zakona o medijima i o nacionalnom javnom emiteru RTCG bile su transparentne i inkluzivne, ali se u finalni nacrt Zakona o medijima ipak nisu uvrstile odredbe koje se tiču zaštite novinara od uticaja vlasnika.	U 2017. diskutovalo se o nekoliko izmjena nacrta zakona o RTK na zatvorenoj sesiji Parlamentarne komisije za medije. Proces nije bio ni transparentan, niti inkluzivan.	Ovaj proces je bio donekle transparentan i inkluzivan, jer su u njemu učestvovala relevantna novinarska udruženja. Pravi se nacrt nove medijske strategije i najavljene su izmjene i dopune medijskih zakona.
Da li su državni organi pokušali da ograniče pravo na pristup Internetu ili da traže blokiranje ili filtriranje Internet sadržaja?	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Parlamentarna komisija za medije predložila je usvajanje novog Zakona o medijima, usmjerenog, između ostalog, na „disciplinovanje portala“. Ovu inicijativu su kritikovali Udruženje novinara Kosova i drugi aktivisti, kao pokušaj kontrole sektora online medija.	U periodu izvještavanja SHARE Fondacija registrovala je 7 slučajeva blokiranja ili ograničavanja sadržaja na Internetu. Nema dokaza da su vlasti pokušale da naruše slobodu izražavanja na Internetu.
Da li regulator obavlja svoje zadatke i funkcionise na nezavisan i nediskriminatoran način?	Novinari ne percipiraju Regulatornu agenciju za komunikacije kao nezavisno i nediskriminatorno tijelo, jer političari na vlasti direktno utiču na imenovanje na najviše pozicije unutar te agencije.	U proteklih godinama nije zabilježen napredak u efikasnosti regulatora, ali on još uvijek nije percipiran kao nezavisan od političara.	Formalno je nezavisnost regulatorne agencije garantovana ali je potrebno povećati nadležnosti Agencije i uvesti mogućnost izricanja kazni. Smjena člana Savjeta Agencije za elektronske medije bila je dokaz direktnog političkog uticaja na Agenciju.	Regulator nije percipiran kao nezavisan. Imenovanje članova je politički motivisano.	Regulator nije dovoljno nezavisan i transparentan i ne koristi svoja zakonom propisana ovlašćenja. Na Savjet se vrše politički uticaji i on još uvijek radi u nepotpunom sastavu.
Da li postoji praksa oglašavanja države (državnih organa) u medijima i da li se zloupotrebljava za politički uticaj nad njihovom uredničkom politikom?	Državno oglašavanje u medijima nije adekvatno zakonski regulisano. Država ima ogroman uticaj na uredničku politiku medija koji primaju novac iz javnih budžeta. Različite državne institucije troše oko 30 miliona eura godišnje za oglašavanje u medijima.	Nova Vlada je zaustavila praksu državnog oglašavanja u 2017. Ipak, na lokalnom nivou, opštine i dalje izdvajaju značajna sredstva iz opštinskih budžeta za lokalne medije. Udruženje novinara Makedonije upozorilo je da je ovakva praksa pogubna za profesionalno novinarstvo i da narušava nezavisnost lokalnih medija.	Generalno je mišljenje da oglašavanje javnog sektora predstavlja veliki prostor za zloupotrebu, te da se koristi kao vid finansijske pomoći medijima koji su naklonjeni vlasti.	Javne institucije izdvajaju sredstva za online medije na selektivan i netransparentan način. Baneri objavljeni na novinskim portalima ne predstavljaju nikakvu posebnu aktivnost ministarstava.	Državno oglašavanje nije na odgovarajući način regulisano zakonom. Prema tome, raspodjela sredstava je često selektivna i nije transparentna. To je jedan od glavnih mehanizama vršenja pritiska na medije i njihove uređivačke politike.
Da li postoji bilo koji vid subvencioniranja medija ili proizvodnje medijskog sadržaja od javnog interesa i kako je to primijenjeno u praksi?	Nema medijskih subvencija.	Trenutno, ne postoji šema finansiranja koja bi podstakla produkciju sadržaja od javnog interesa. Postoji inicijativa da se uvedu subvencije za štampane medije i medije na jezicima nacionalnih manjina.	Trenutno nema medijskih subvencija.	Postoje sredstva iz Kancelarije za odnose s javnošću u okviru kancelarije premijera, ali ovogodišnji poziv nije namijenjen medijima, već samo nevladinim organizacijama.	Postoji šema finansiranja čiji je cilj podsticanje stvaranja sadržaja od javnog interesa u elektronskim, štampanim i online medijima. Ima mnogo nedosljednosti u njenoj primjeni: neki programi koji se finansiraju nisu od javnog interesa, nedostatak evaluacije realizovanih projekata, zloupotreba i pogrešna primjena zakona, itd. Finansiraju se čak i mediji koji krše etička pravila.

**A.1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li ih efikasno sprovodi u praksi?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Na koji način se finansiraju mediji na jezicima nacionalnih manjina?	Ne postoje ovakvi mehanizmi. Nacionalne manjine i ranjive grupe su nezadovoljne sa programom koji proizvode javni servisi, a namijenjeni su upravo ovim grupama.	Nema mehanizama za finansijsku podršku jezičke raznolikosti u privatnim medijima. Javni servis (MRT) emituje radio i TV programe na jezicima 6 etničkih zajednica koje nijesu većinske.	Mediji na jezicima nacionalnih manjina se oslanjaju samo na javne konkurse Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava. Međutim, posljednji takav konkurs raspisan je u prvoj polovini 2017. godine.	Ne postoje mehanizmi za finansiranje privatnih medija na jezicima nacionalnih manjina. Javni servis (RTK), emituje programski sadržaj na jezicima svih manjina (srpski, bosanski, turski i romski). Od juna 2013. srpska manjina ima svoj program RTK2.	Postoji šema finansiranja kojom se predviđa finansiranje iz državnog i opštinskog budžeta. Međutim, mediji na jezicima nacionalnih manjina još nisu finansijski održivi, jer ne postoji mehanizam finansiranja informativnih programa na različitim jezicima.
Da li su autonomija i nezavisnost javnog servisa garantovani i efikasno zaštićeni? Da li finansijski okvir obezbjeđuje njihovu nezavisnost i omogućava stabilno funkcionisanje? Da li tijela koja nadziru rad javnog servisa predstavljaju društvo u cjelini?	Autonomija i nezavisnost su zakonski garantovane. Još uvijek nema adekvatnog sistema finansiranja za javne servise u BiH. Postoje indicije da političari u velikoj mjeri utiču na imenovanje urednika i menadžmenta javnih servisa. Nadzorna tijela ne predstavljaju društvo u cjelini.	Autonomija i nezavisnost su garantovane, ali nisu implementirane. Finansijski okvir ne osigurava stabilno finansiranje. Vijeće Makedonske radio – televizije ne predstavlja društvo u cjelini.	Autonomija i nezavisnost uredništva i menadžmenta Javnog servisa formalno je garantovana, ali je u praksi dovedena u pitanje sa smjenom dva člana Savjeta, njegovog predsjednika (koji je i dalje član Savjeta), kao i cjelokupnog menadžmenta i tima urednika. Zbog toga je trenutno ovo tijelo pod političkim uticajem ali predstavlja društvo u cjelini. Finansiranje ovog medija je unaprijedeno - Vlada će za funkcionisanje RTCG u naredne tri godine obezbijediti oko 40 miliona eura.	Autonomija i nezavisnost Javnog servisa su garantovane ali loše implementirane. Direktno finansiranje iz budžeta ne osigurava stabilan i nezavisan rad RTK-a. Novi nacrt Zakona o RTK predviđa novi kombinovani model: taksa koja se naplaćuje putem računa za struju i 0,4% iz državnog budžeta. Nadzorno tijelo ne predstavlja društvo u cjelini, već je politizovano.	Autonomija i nezavisnost su zagantovani po zakonu. Međutim, javni medijski servisi nisu finansijski nezavisni jer okvir za finansiranje ne obezbjeđuje njihovo stabilno funkcionisanje. Programski savjet ne predstavlja društvo, jer političari na vlasti utiču na imenovanje njegovih članova. Programski savjet ima samo savjetodavnu ulogu.

**A.2 Da li zakon o kleveti izaziva „zastrašujući“ efekat među novinarima/kama?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li su odredbe zakona o kleveti previše stroge ili zaštitničke u odnosu na državne zvaničnike?	Kleveta je dekriminalizovana prije 20 godina. Trenutna legislativa je u skladu sa evropskim standardima – odredbe ne štite previše državne službenike.	Kleveta je dekriminalizovana 2012. Na snazi je Zakon o građanskoj odgovornosti. Zakon se primjenjuje i njegove odredbe nisu restriktivne za novinare.	Kleveta je dekriminalizovana. Generalno je mišljenje da je lakše tužiti nego odbraniti se od tužbi zbog povrede časti i ugleda. Javni zvaničnici nijesu pokazali veći stepen tolerancije na kritiku, a tu praksu ne razumiju ni sudovi.	Kleveta je dekriminalizovana. Građanski zakon protiv klevete i uvrede nema odredbe koje previše štite državne službenike.	Kleveta je dekriminalizovana, ali to nije poboljšalo situaciju u kojoj se nalaze novinari. Broj tužbi za nematerijalnu štetu je još uvijek veoma veliki, a u nekim slučajevima iznosi naknada su veoma visoki.
Koliko puta su državni zvaničnici tužili novinare/ke u posljednje tri godine?	Političari protiv novinara pokreću veliki broj tužbi za klevetu (više od 100 godišnje). Ovo uzrokuje mnogo straha i samocenzure, posebno među novinarima u lokalnim medijima.	Prema podacima Udruženja novinara Makedonije, u periodu izvještavanja, oko 35 novih tužbi za klevetu je podignuto protiv novinara. Ovaj broj je 10 puta manji u poređenju sa 2012. godinom.	Crnogorski sudovi su od 2011. do sredine 2017. godine radili na 109 predmeta koji su se ticali naknade štete zbog povrede časti i ugleda. U tim slučajevima je od medija i novinara traženo više od milion eura, dok je u 24 slučaja presuđeno da mediji plate 45.300 eura.	U periodu izvještavanja nije bilo tužbi podignutih protiv novinara. Prema sudskom registru, bilo je 59 tužbi za klevetu i uvredu od 2009. godine. Od ovih 59 slučajeva, 10 tužbi su podigli državni službenici – visoki zvaničnici.	Ne postoje zvanični podaci o broju tužbi koje su podnijeli javni službenici. Ukupan broj tužbi podnijetih protiv novinara tokom perioda izvještavanja je 650. Broj svih neriješenih tužbi (uključujući i one iz prošlih godina) je 1.011.
Postoje li primjeri kada su korišćene neke zakonske odredbe kako bi se „učutkali“ novinari zbog legitimne kritike ili istraživačkog novinarstva?	Protiv novinarkе dnevnog lista Oslobođenje podignuto je 105 tužbi za klevetu. Magazin Slobodna Bosna je prestao sa izdavanjem štampanog izdanja 2015. zbog velikog broja tužbi za klevetu.	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Takvi slučajevi nijesu registrovani. Ipak, smatra se da veliki broj tužbi po ovom osnovu, visoki iznosi naknade, kao i nizak stepen tolerancije na kritiku javnih funkcionera zajedno doprinose efektu „zastrašivanja“ među novinarima.	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.
Da li se presude donose na način koji je politički motivisan protiv nekih novinara/ki? Kakve su kazne izrečene?	Sudovi su pod jakim političkim uticajem. Osnovni sud u Banja Luci je donio nekoliko kontroverznih presuda u korist određenih političara koji su tužili medije ili novinare za klevetu.	Visoke sankcije su izrečene novinarima ili medijima u nekoliko slučajeva tužbi od strane predstavnika vladajuće stranke Demokratska unija za integracije. Ove odluke se percipiraju kao politički motivisane.	Nije bilo takvih slučajeva.	Postojali su pojedinačni slučajevi u kojima su sudje politički motivisane. Na primjer, u slučaju novinara koji je fizički napadnut, sud je izrekao četvoromjesečnu uslovnu kaznu za počinilca.	Može se steći utisak da je u nekim slučajevima bilo političkog uticaja na odluke suda – Ministar unutrašnjih poslova protiv nedeljnika NIN i Ministar unutrašnjih poslova protiv portala Peščanik.
Da li sudovi prepoznaju mehanizme samoregulacije (ako ih ima)? Da li uvažavaju objavljivanje odgovora, ispravke ili izvinjenja?	Sudovi prepoznaju ispravke i javna izvinjenja prilikom odlučivanja o nematerijalnoj šteti.	Sud može uzeti u obzir odluke Etičkog vijeća za medije u Makedoniji, ali nije obavezan da to učini.	Sudovi nijesu u obavezi da razmatraju odluke koje je donijelo neko samoregulatorno tijelo.	Sudovi ne uzimaju uvijek u obzir odluke samoregulatornog tijela.	Sudovi nemaju obavezu da uzmu u obzir odluke samoregulatornog tijela. Advokati obično dostavljaju odluke Savjeta za štampu kada je prekršen Etički kodeks.
Šta novinari/ke misle o zakonu o kleveti? Da li su obeshrabreni da istražuju i kritički pišu?	Novinari prepoznaju tužbe za klevetu kao ogromno sredstvo pritiska, posebno za novinare u manjim lokalnim zajednicama. Mnogi mediji nijesu finansijski u mogućnosti da učestvuju u sudskim postupcima.	Samo mali broj novinara smatra da prijetnja tužbom za klevetu utiče na njihov rad.	Istraživanje iz 2018. godine je pokazalo da oko 49% novinara ističe da opasnost od tužbe ekstremno utiče na njihov rad.	Generalno, novinari nisu obeshrabreni da istražuju i pišu kritičke tekstove.	Novinari imaju različita mišljenja o negativnom uticaju koji na njihov rad imaju tužbe zbog klevete. U prethodnoj anketi 26% novinara je reklo da prijetnja klevetom veoma utiče ili u izuzetnoj mjeri utiče na njihov rad.

A.3 Da li postoji dovoljna pravna zaštita političkog pluralizma u medijima prije i tokom izborne kampanje?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li je politički pluralizam u medijima regulisan medijskim zakonodavstvom (u ne izbornom periodu)?	Postoje samo generalni principi za emitere koji se odnose na pluralizam političkih ideja i izvora informacija.	Ne postoje posebne odredbe za zaštitu političkog pluralizma u neizbornom periodu. Postoji samo generalni princip za emitere da odražavaju različita politička stanovišta i da izvještavaju na uravnotežen i objektivna način.	Van izbornih perioda, postoji samo generalna preporuka da mediji u programu reflektuju različite političke poglede. Izmjene Zakona o elektronskim medijima definišu pravila za medijsko praćenje izbornih kampanja, kao i za političko oglašavanje.	Postoji samo generalni princip za emitere da odražavaju različita politička stanovišta.	Politički pluralizam u periodu van predizborne kampanje zagaranovan je samo u Zakonu o javnim medijskim servisima.
Da li je regulator obavezan da prati i štiti politički pluralizam?	Prema Zakonu o komunikacijama BiH, regulatorni principi emitovanja obuhvataju zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja. Iz ovog proizilazi da je Regulatorna agencija za komunikacije obavezna da vodi računa o sprovođenju ovih regulatornih principa u sferi audiovizuelnih medijskih usluga, bilo da se radi o vremenu izborne kampanje ili o bilo kom drugom periodu.	Regulator je obavezan da nadgleda samo audiovizuelne medije u toku izborne kampanje. Nadležan je da izriče sankcije medijima koji ne prate nametnute principe, i u proteklom godinama povećao je broj izrečenih sankcija.	Novim izmjenama ZoEM usvojena je obaveza Savjeta AEM da usvajaju propise kojima uređuju prava i obaveze emitera kada je u pitanju izborna kampanja i oglašavanje. Tokom posljednjih izbora, AEM je vršila monitoring medijskog praćenja izbora.	Regulator je zakonski obavezan da nadgleda medije samo u izbornom periodu.	Zakon o elektronskim medijima predviđa obavezu regulatora da zaštiti politički pluralizam u medijima tokom izborne kampanje. Međutim, regulator nije vršio nadzor medija tokom predsjedničkih izbora 2017. godine i beogradskih izbora 2018.
Koje su zakonske obaveze medija tokom izborne kampanje?	Izborni zakon predviđa princip pluralizma za sve medije. Zakon o komunikacijama propisuje generalne principe emitovanja koji uključuju zaštitu slobode izražavanja i različitosti mišljenja, fer, tačno i nepristrasno izvještavanje.	Izborni zakon i podzakonski akti propisuju pravila za fer i jednak pristup svim političkim strankama, objektivno i uravnoteženo izvještavanje, itd.	Zakon o izboru odbornika i poslanika propisuje da su mediji dužni da dosljedno primjenjuju načela ravnopravnosti svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista, kao i da izvještavaju objektivno i balansirano.	Izborni zakon i Kodeks komisije o nezavisnosti medija obavezuje medije da osiguraju fer i jednak pristup političkim strankama, kao i objektivno i uravnoteženo izvještavanje.	Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim medijskim servisima propisuju pravila o pravednom i uravnoteženom predstavljanju političkih stranaka, koalicija i kandidata. Regulator usvaja Pravilnik o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizbornih kampanja.
Da li političke partije i kandidati imaju fer i jednak pristup medijima u ne izbornom periodu i tokom predizborne kampanje?	Političke partije nemaju fer i jednak pristup medijima, naročito u izbornom periodu.	Prema izvještaju OSCE-a, tokom opštinskih izbora u oktobru 2017. došlo je do poboljšanja pristupa različitim političkim stavovima u medijima - u poređenju s prethodnim izborima.	Postoji praksa političke pristrasnosti i nejednakog pristupa medijima, od strane političkih aktera. Kontinuirano nejednak pristup medijima bio je očigledan tokom predsjedničkih izbora u aprilu 2018. godine, na isti način kao što je bio vidljiv u prethodnim izbornim ciklusima.	Političke stranke generalno imaju fer i jednak pristup medijima tokom neizbornog perioda i predizborne kampanje.	Političke partije nisu imale fer i ravnopravan pristup medijima kako za vrijeme predizborne kampanje, tako i u periodu van predizborne kampanje.

**A.4 Da li je sloboda rada i udruživanja novinara/ki garantovana zakonom ?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li novinari/ke moraju biti licencirani (od strane države) prije nego što počnu da rade?	Novinarima nisu potrebne posebne licence za rad. Ne postoji pravna definicija pojma "novinar/ka".	Novinarima nije potrebna licenca od državnog organa, ali Zakon o medijima sadrži restriktivnu definiciju pojma „novinar“. Bilo je inicijativa da se uvedu „licence“ za novinare, ali Udruženje novinara Makedonije nije prihvatilo ove restrikcije.	U Crnoj Gori ne postoje licence za bavljenje ovom profesijom, već o tome ko će biti novinar odlučuju redakcije.	Novinarima ne trebaju državne licence da bi započeli rad u medijima.	Novinari ne treba da budu licencirani od strane države.
Da li je novinarima/kama zabranjivano da izvještavaju sa određenih mjesta ili događaja?	U januaru 2017. novinarima N1 TV onemogućeno je izvještavanje iz Palate pravde RS. Ekipe medija Prijatelji Srebrenice onemogućeno je izvještavanje iz Memorijalnog centra Potočari.	Ovakvi slučajevi nisu registrovani u periodu izvještavanja.	Svaki četvrti novinar bio je nekada uskraćen da izvještava sa mjesta događaja jer nije imao akreditaciju. Bilo je nekih ozbiljnijih slučajeva: ekipi portala Fos Media bilo je zabranjeno da u izbornoj noći za lokalne izbore izvještava iz štaba Koalicije za 21. vijek.	Jedna javna ustanova prestala je da komunicira sa novinarima i sprovodila je negativnu kampanju protiv novinara. Udruženje novinara Kosova je reagovalo i javna ustanove je zaustavila ovu kampanju.	I u 2018. godini je nastavljen trend po kome političke vlasti ne pozivaju ili sprječavaju neke novinare da izvještavaju sa izvjesnih događaja. Prema bazi podataka kojom raspolaže NUNS, bilo je 13 takvih slučajeva.
Da li su i na koji način novinari/ke organizovani u profesionalna udruženja? Da li postoje pritisci na udruženja ili pojedinačne članove i članice?	Prema anketi, oko 50% novinara su članovi jednog od pet registrovanih udruženja; Udruženje BH novinari je bilo žrtva političkih pritisaka i verbalnih napada. U martu 2018. članica jednog opštinskog vijeća prijetila je sekretarijatu BH novinara tužbom.	Udruženje novinara Makedonije je najstarija (djeluje od 1946. godine) i najveća asocijacija novinara, članica Međunarodne federacije novinara (IFJ). Makedonska asocijacija novinara (MAN), koja je aktivna od 2013. godine, smatra se bliskom opozicionoj partiji VMRO-DPMNE.	Profesionalna prava novinara štite tri udruženja novinara. Novinari su slobodniji da se učlane u udruženja, ali je ipak samo 23.5% njih spremno da bude njihov dio jer smatraju da im udruženja ne mogu pomoći u zaštiti prava. Nije bilo formalnih pritisaka na lidere i članove udruženja novinara.	Novinari su slobodni da se učlane u profesionalna udruženja. Nema dokaza o pritiscima. Na Kosovu postoje dva novinarska udruženja, Udruženje novinara Kosova i Udruženje novinara Srbije, čiji su članovi primarno iz zajednice Srba.	Novinari su članovi udruženja u manjem broju. Postoje dva glavna udruženja: Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) i Udruženje novinara Srbije (UNS). Ostala udruženja su regionalna, među kojima je najaktivnije Nezavisno društvo novinara Vojvodine (NDNV). Udruženja su pod stalnim pritiskom, posebno kada kritikuju političare na vlasti u slučajevima kršenja slobode medija.
Da li su i na koji način novinari/ke organizovani u sindikate? Da li postoje pritisci na sindikalne lidere i ostale članove?	Postoje sindikati unutar javnih servisa. Unutar javnog servisa na državnom nivou (BHRT) djeluju dva sindikata. Postoje takođe: Sindikat grafičkih, izdavačkih i medijskih radnika u BiH, Sindikat medija i grafičara Republike Srpske. Neki od njih su prijavljivali pritiske. Nedostaje sindikat novinara na državnom nivou.	Postoji Nezavisni sindikat novinara i medijskih radnika, osnovan 2010. godine.	Postoje dva granska sindikata: Sindikat medija Crne Gore i Sindikat informativne, grafičke i izdavačke djelatnosti, koji su potpisali Sporazum o zajedničkom nastupu. Sindikat medija Crne Gore okuplja gotovo 50% zaposlenih u medijima, a od nedavno dio ovog Sindikata je i oko 270 zaposlenih u Javnom servisu. Nema otvorenih pritisaka na sindikalne lidere.	Nema sindikata koji predstavlja interese svih novinara na Kosovu.	Samo mali broj novinara su članovi sindikata, a sindikati su slabi i izloženi stalnim pritiscima. Nije potpisan nikakav kolektivni ugovor za zaštitu radnih prava novinara.

**A.4 Da li je sloboda rada i udruživanja novinara/ki garantovana zakonom ?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li su novinari slobodni da postanu članovi sindikata? Koliko novinara su članovi sindikata?	Nema preciznih podataka o broju novinara članova sindikata. BH novinari izvještavaju o posljedicama po novinare i medijske radnike koji se učlanjuju u sindikate. Procjene su da samo 16% privatnih medija ima organizovane sindikate.	Postoji sindikat u javnom servisu. Skoro da nema sindikata u privatnim medijima. Nema pouzdanih podataka o članstvu, jer se neki članovi „kriju“ usljed straha i pritisa.	Svaki peti novinar nije slobodan da bude sindikalno organizovan, a ipak je čak 38% anketiranih dio nekog sindikata. Neke kolege svjedoče da im je priječeno ako se učlane u sindikat.	Javni servis, Radio televizija Kosova (RTK), ima dva sindikata. Ranije je bilo pritisa na vođu jednog od ovih sindikata.	Većinom su novinari slobodni da postanu članovi sindikata, ali uglavnom nisu zainteresovani za to jer su sindikati slabi, mada ima i drugih razloga.
Da li postoji Vijeće za štampu i ako da, da li postoje pritisci na članove tog Vijeća?	Vijeće za štampu postoji 18 godina i jedino je samoregulatorno tijelo u BiH. Ne postoje direktni politički pritisci, ali u zadnje tri godine desila su se tri organizovana hakerska napada na Internet stranicu Vijeća za štampu.	Etičko vijeće u Makedoniji je osnovano 2013. kao samoregulatorno tijelo. Skoro sve nacionalne TV stranice, novinski portali i printani mediji su članovi ovog tijela.	Medijski savjet za samoregulaciju je osnovan 2012. godine. Okuplja 19 medija, dok neki od vodećih medija poput Dana, Vijesti, Monitora i TV Vijesti imaju svoje ombudsmane. Nije bilo pritisa, ali je Medijski savjet veoma slab i zbog nedostatka finansija Komisija koja se bavila žalbama trenutno ne radi.	Postoji Vijeće za štampu Kosova i nema dokaza o pritiscima na njegove članove.	Postoji Savjet za štampu, samoregulatorno tijelo koje pokazuje veoma pozitivne rezultate u svom radu. Pritisci koji se vrše na ovo tijelo su indirektni i suptilni.

**A.5 Koji je nivo pravne zaštite novinarskih izvora?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Kako je pravna zaštita novinarski izvora garantovana zakonodavstvom?	Povjerljivost novinarskih izvora garantovana je nizom zakona, ipak neka pitanja treba preciznije riješiti.	Garantovano je u Ustavu i u nekoliko pravnih akata.	Povjerljivost izvora je garantovana Zakonom o medijima, a novim izmjenama ovog zakona predviđeno je da se zaštita izvora u cjelini usaglasi sa standardima Savjeta Evrope.	Povjerljivost novinarskih izvora je garantovana Zakonom o zaštiti novinarskih izvora koji je na snazi od 2013. godine.	Zagarantovana je Zakonom o javnom informisanju i medijima i Krivičnim zakonikom.
Da li se poštuje pravna zaštita novinarskih izvora? Da li je bilo primjera gdje je novinarima/kama naređeno da otkriju svoje izvore i da li je to pravdano zaštitom javnog interesa?	Povjerljivost novinarskih izvora je generalno poštovana u periodu izvještavanja. Nisu prijavljeni novi slučajevi kršenja ovog prava.	Povjerljivost novinarskih izvora je generalno poštovana u periodu izvještavanja. Novi slučajevi nisu registrovani.	Povjerljivost izvora se generalno poštuje. Međutim, u jednom slučaju novinari dnevnika Vijesti saslušavani su u policiji i od njih je traženo da otkriju izvore informacija, za tekst iz 2017. godine.	Povjerljivost novinarskih izvora je generalno poštovana. Nisu registrovani novi slučajevi.	Uglavnom se poštuje. Nisu registrovani nikakvi ozbiljni slučajevi davanja naredbi novinarima da otkriju svoje izvore.
Da li je bilo sankcije protiv novinara/ki koji su odbili da otkriju identitet izvora?	Ovakvi slučajevi nisu registrovani.	Novi slučajevi nisu registrovani.	Nije poznato ima li ovakvih slučajeva.	Ovakvi slučajevi nisu registrovani.	Takvi slučajevi nisu registrovani.
Da li se novinari/ke osjećaju slobodno da održavaju kontakte sa izvorima informacija?	Intervjuisani novinari generalno su slobodni odabrati svoje izvore i održavaju komunikaciju sa svojim izvorima.	Prema odgovorima intervjuisanih novinara, oni se osjećaju slobodno da održavaju kontakt sa njihovim izvorima informacija.	Skoro 57% anketiranih veoma često ili svakodnevno održava kontakt sa izvorima informacija.	Novinari tvrde da se osjećaju slobodno da održavaju kontakt sa svojim izvorima informacija.	Mišljenja novinara po ovom pitanju su podijeljena. Naglašava se problem kako novinar može da zaštiti anonimnost izvora u slučaju presretanja komunikacije.

**A.6 Koji je nivo zaštite prava na pristup informacijama?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koja su pravna pravila za pristup zvaničnim dokumentima i informacijama koje su relevantne za novinare/ke?	Pristup informacijama garantovan je zakonima na državnom i entitetskim nivoima. Ne postoje posebne odredbe koje se odnose samo na novinare.	Pristup je garantovan zakonom. Nema posebnih odredbi koje se odnose na novinare. Implementacija je loša. U februaru 2018. godine, Ministarstvo pravde je najavilo kreiranje nacrta amandamana na Zakon o slobodi pristupa informacijama, ali ovaj dokument nije objavljen do kraja septembra 2018.	Pravo na pristup zvaničnim dokumentima i informacijama regulisano je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. Izmjene ovog zakona iz 2017. godine su još više otežale pristup informacijama jer državni organi imaju mogućnost da proglase informaciju tajnom i time novinarima onemogućavaju dolazak do nje.	Pristup je garantovan. Amandmani na Zakon o slobodnom pristupu službenim dokumentima usvojeni 2017. godine, skratili su rok za državne institucije da odgovore na zahtjeve za pristup javnim informacijama sa 15 na 7 dana. Novinari su to ocijenili kao pozitivan pomak.	Pristup je zagarantovan zakonom. Ne postoje konkretne odredbe koje važe samo za novinare.
Da li novinari/ke koriste ova prava? Da li vlasti poštuju pravila bez kašnjenja? Koliko je novinara/ki prijavilo da je odbijeno?	Mnogo novinara ne koristi ove odredbe, jer je rok od 15 dana za odgovor na zahtjev za pristup informacijama najčešće predug za novinarski posao. Centar za istraživačko novinarstvo šalje hiljade zahtjeva javnim institucijama, ali one često odbijaju pristup javnim dokumentima.	Novinari nisu dovoljno dobro informisani o pravima i rijetko ih koriste. Oni koji su zahtijevali informacije su često odbijeni.	Skoro svaki treći anketirani novinar nikada nije tražio slobodan pristup informacijama, a gotovo jednak broj njihovih kolega slalo je zahtjeve i bilo odbijeno. Od 67 zahtjeva koje su novinari poslali tokom 2017. odbijeno je 13. Za prvih sedam mjeseci ove godine, novinari su poslali 20 zahtjeva, a odbijeno je njih 8.	Ne koristi mnogo novinara ova pravila. Intervjuisani novinari tvrde da su bili odbijeni kada su tražili pristup dokumentima ili informacijama.	Istraživački novinari koriste ovo pravo više nego oni koji rade na dnevnom izvještavanju. Državne institucije često ne obezbjeđuju pristup informacijama, a najveći problem su javna preduzeća.
Da li su sudovi transparentni? Da li mediji imaju pristup postupcima na nediskriminatornoj osnovi i bez nepotrebnih ograničenja?	Mišljenja novinara o otvorenosti i transparentnosti sudova su podijeljena. Nekim sudovima nedostaju kapaciteti da bi osigurali pristup informacijama u predviđenom roku i da bi poštovali princip transparentnosti.	Generalna je percepcija među novinarima da sudovi nisu dovoljno transparentni.	Sudjenja su uglavnom, osim u posebnim slučajevima, otvorena za javnost. Ročišta u slučaju poznatom kao „Državni udar“ i dalje se uživo prenose. Ipak, oko 37% anketiranih kazalo je da sudovi pokazuju nizak stepen otvorenosti, a svaki treći novinar ocjenjuje sudove kao veoma ili potpuno netransparentne.	Sudski procesi su generalno otvoreni za medije. Nisu prijavljeni slučajevi diskriminatorne zabrane izvještavanja sa sudskih procesa.	Sudovi nisu dovoljno transparentni, ali to uglavnom zavisi od osobe koja je na čelu institucije.
Da li je obezbijeđeno prisustvo skupštinskim zasjedanjima? Da li postoje ograničenja za novinare da prate rad Skupštine?	Nema formalnih prepreka za novinare da izvještavaju sa parlamentarnih sesija. Ipak, u 2017. novinaru TVN1 nije dozvoljeno izvještavanje iz Palate pravde Republike Srpske. Dospisnici agencije Beta i BN televiziji iz Bijeljine onemogućen je ulazak u Palatu pravde RS.	Parlamentarne sesije su otvorene za novinare. Nije bilo slučajeva ograničavanja ovog prava u periodu izvještavanja.	Parlamentarna zasjedanja se prenose na Javnom servisu. U istraživanju sa novinarima, Skupština je već treću godinu za redom ocijenjena kao najtransparentnija institucija. 25% ispitanika smatra da je Skupština pokazala veliki stepen transparentnosti ili potpunu transparentnost.	Generalno, zasjedanja skupštine Kosova, Predsjedništva i Parlamentarne komisije su otvorena za javnost i novinare.	Pristup sjednicama skupština na nacionalnom i lokalnom nivou uglavnom je obezbijeđen putem direktnih prenosa. Međutim, ima slučajeva kada su novinari bili spriječeni da propisno obavljaju svoj posao (Skupština grada Valjeva).
Koliko su otvoreni Vlada i nadležna ministarstva?	Svi intervjuisani novinari i eksperti slažu se da vlade i ministarstva nisu dovoljno transparentni.	U poređenju sa prethodnim godinama, postoji generalna pretpostavka među novinarima da je vlada povećala stepen transparentnosti.	50% ispitanika vidi Vladu kao djelimično transparentnu, dok je nešto više od 18% njih istaklo da je Vlada pokazala veliki stepen transparentnosti ili potpunu transparentnost.	Skoro svake sedmice, premijer održava konferencije za novinare, u poređenju sa ranijim premijerima koji nisu imali ovakvu praksu. Ministarstva često odbijaju da pruže odgovore novinarima kada traže informacije radi izvještavanja.	Vlada i ministarstva nisu dovoljno transparentni: sjednice državnih tijela na nacionalnom i lokalnom nivou su još uglavnom zatvorene za javnost. Komunikacija sa novinarima uglavnom je ograničena na saopštenja za javnost i konferencije za novinare.

B

Položaj novinara/ki u redakcijama, profesionalna etika i nivo cenzure

B.1 Da li se ekonomski položaj novinara/ki zloupotrebljava kako bi se ograničila njihova sloboda? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koliko novinara/ki ima potpisan ugovor o radu? Da li imaju adekvatnu socijalnu zaštitu? Kolike su im zarade? Da li se one redovno isplaćuju?	Mnogo novinara nije formalno zaposleno ili imaju neadekvatne ugovore. Oni sa potpisanim ugovorom o radu često nisu efikasno zaštićeni i ne uživaju sva prava garantovana radnim zakonodavstvom. Prema anketi, više od 61% novinara je u stalnom radnom odnosu. Plate iznose od 500 do 1.000 KM, ali u lokalnim medijima su mnogo niže.	Polovina novinara zarađuje manje od prosječne plate. Vrlo često zarade nisu redovne. Prosječna mjesečna plata novinara je 18,800 MKD neto (oko 300 eura), što je oko 30% manje od prosječne plate u 2018. Više od polovine ukupnog broja novinara nema potpisane ugovore o radu.	Nema podataka o tome koliko novinara ima ugovore o radu, ali je prema evidenciji Zavoda za statistiku došlo do ponovnog smanjenja zaposlenih u medijskom sektoru u kome trenutno radi 1.350 osoba. Plate novinara su ispod državnog prosjeka, i više od trećine anketiranih novinara prima od 400 do 500 eura. Zarade su veće u privatnim medijima, dok zarade onih novinara koji rade u lokalnim medijima kasne i do osam mjeseci.	Ekonomska nesigurnost, strah od gubitka posla, podcijenjenost posla, neplaćeni prekovremeni rad, u 2018. godini su i dalje problemi novinara. Mnogi novinari rade, a da nikada ne potpišu ugovor o radu i nemaju socijalnu zaštitu.	Nema nikakvih preciznih podataka, ali poznato je da mnogi novinari rade bez ugovora o radu. Veoma mali broj medija nudi socijalnu zaštitu za novinare. Plate su male, a postoje i žalbe da se ne isplaćuju redovno. Istraživanje rađeno u okviru ovog projekta prije dvije godine, pokazalo je da je 22,5% intervjuisanih novinara reklo da je njihova mjesečna plata između 300 i 400 eura, 13,5% se izjasnilo da ima platu između 200 i 300 eura, dok 16,2% ima platu između 400 i 500 eura.

B.1 Da li se ekonomski položaj novinara/ki zloupotrebljava kako bi se ograničila njihova sloboda? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Kakvi su uslovi za rad novinara/ki? Koji su najveći problemi sa kojima se suočavaju na radnom mjestu? Da li oni ocjenjuju svoju poziciju boljom ili gorom u odnosu na prethodni period?	Rad „na crno“ – neredovna primanja, prevelik obim posla, neplaćeni prekovremeni rad, strah od gubitka posla. Prema podacima Linije za pomoć novinarima u 2018. je povećan broj slučajeva kršenja radnih prava novinara.	Kolektivni ugovori nisu potpisani sa menadžmentom privatnih medija što samim tim ugrožava socijalnu sigurnost ovih profesionalaca. Strah od gubitka posla je konstantan i to je ostalo nepromijenjeno u protekle 2 godine.	Preopterećenost, rad na „crno“ i prekovremeni rad su najčešći problemi. Čak 63% anketiranih istaklo je da se radno vrijeme novinara povećalo. Oko 60% anketiranih tvrdi da je ekonomski položaj novinara veoma ili djelimično oslabio. Skoro 15% anketiranih prinuđeno je da radi dodatni posao. Ojačali su pritisci zbog pravljenja profita i senzacionalizma.	Rad „na crno“ je još uvijek veliki problem za kosovske novinare. Novinari rade prekovremeno ili tokom praznika bez nadoknade. Novinari tvrde da se njihova pozicija pogoršala u odnosu na prethodne godine.	Novinari u Srbiji veoma dugo rade u teškim uslovima. Oni su pod stalnim pritiscima, kako izvan redakcije, tako i u samoj redakciji. Njihova socijalna sigurnost je ugrožena zbog slabih sindikata.

B.2 Koliko je stepen uredničke nezavisnosti privatnih medija od vlasnika medija i upravnih organa? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koliko medija je organizovano na način da su redakcije razdvojene i nezavisne od menadžmenta i marketinga?	Redakcije u privatnim medijima su i dalje zavisne od menadžmenta i odjeljenja za marketing. Većina privatnih medija nema takvu internu organizacionu strukturu.	Samo najveće medijske kuće imaju redakcije odvojene od menadžmenta. Međutim, redakcije su generalno pod jakim uticajem menadžmenta i marketinškog sektora kao i političkih interesa.	Nije poznato da je neka medijska kuća usvojila ovakva pravila. Ranije je bilo primjera da neki mediji ne dozvoljavaju kritičko izvještavanje o oglašivačima.	Veći mediji drže redakcije odvojenim, ali su ipak uvijek pod uticajem menadžmenta i sektora za marketing.	Većina privatnih medija nema svoje unutrašnje strukture radnih mjesta, ali takođe nedostaju drugi zakonski akti koji bi obezbijedili nezavisnost redakcija od drugih službi.
Da li privatni mediji imaju uspostavljena pravila za uređivačku nezavisnost od vlasnika medija i upravnih organa? Da li se pravila poštuju?	Interni pravilnici su usvojeni samo u većim regionalnim medijima, kao što su N1 i Al Jazeera. Nema profesionalne autonomije u privatnim medijima. Ključni problem je u tome što sami novinari obično ne žele napisati kritičke članke o kompanijama koje se oglašavaju u medijima za koje ti novinari rade, jer bi time medij izgubio izvor finansiranja, pa samim tim i novac za plate.	Ova problematika ostala je nepromijenjena u odnosu na 2016.– jako malo medija ima pisane interne uredničke pravilnike. Urednička nezavisnost od vlasnika medija i menadžmenta generalno je ugrožena u većini medija u Makedoniji.	Nije usvojen predlog Sindikata medija i preporuka Savjeta Evrope da se osigura urednička nezavisnost redakcije kroz novi Zakon o medijima. Predlog je bio zasnovan na preporukama Savjeta Evrope.	Jako malo medija ima ova pravila. Ipak, urednička nezavisnost medija na Kosovu od ekonomskih i političkih pritisaka je i dalje ugrožena.	Gotovo da nema medijske kuće u Srbiji koja je usvojila interna pravila o zaštiti svoje uređivačke politike od vlasnika i organa upravljanja. Jedini poznati primjer je novinski portal Južne vesti. Svega 12 medijskih kuća je prihvatilo da potpiše anekse ugovora o radu (koje su sastavili NUNS-ovi advokati), a čiji je cilj poboljšanje zakonskog i profesionalnog statusa novinara.
Da li su redakcije privatnih medija usvojile interne etičke kodekse ili rade u skladu sa načelima opšteg strukovnog etičkog kodeksa?	Većina privatnih medija nema interni kodeks već podliježu generalnom etičkom kodeksu.	Privatni mediji nemaju interne etičke kodekse. Podliježu generalnom etičkom kodeksu – Kodeks Udruženja novinara Makedonije.	Privatni mediji nemaju interne kodekse, već se oslanjaju na generalni etički kodeks. Radi se na izmjenama ovog dokumenta, koji će regulisati i online komentarisanje i tako obavezati portale.	Jako malo medija ima interne etičke kodekse. Većina privatnih medija podliježe Etičkom kodeksu Vijeća za štampu.	Većina privatnih medija nema interne kodekse već poštuje Kodeks novinara Srbije koji su usvojila dva najveća udruženja novinara: UNS i NUNS. Takođe postoji poseban Kodeks Asocijacije onlajn medija.

**B.2 Koliki je stepen uredničke nezavisnosti privatnih medija od vlasnika medija i upravnih organa?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koji su najčešći oblici pritiska koje vlasnici i menadžeri medija vrše na redakciju ili pojedine novinare?	Najčešći oblici pritiska kojim se koriste vlasnici medija i menadžeri su ekonomske prirode. Ovi pritisci vode visokom stepenu samocenzure među novinarima.	Direktno forme pritiska su: prijetnje gubitkom posla, ugovori o radu na određeno vrijeme. Neki novinari (iz većih TV stanica) su žrtve mobinga.	Zbog straha od posljedica, novinari ne govore otvoreno o pritisima, ali neformalno svjedoče o njima i prilagođavaju rada u skladu sa voljom urednika i vlasnika.	Najčešći pritisci su prijetnje da će doći do gubitka posla, zbog nedostatka ugovora o radu i kašnjenja plata.	Pritisici koje vlasnici medija vrše na novinare više nisu direktni. Oni zavise od konkretne medijske kuće i od samog vlasnika – novinari obično unaprijed znaju šta je dozvoljeno pisati, a šta nije.

**B.3 Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u Javnom servisu?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li javni servis ima usvojen kodeks o etičkim principima izvještavanja i uređivačke nezavisnosti? Da li novinari rade u skladu sa kodeksom?	Svi javni servisi imaju usvojene interne kodekse o uredničkoj nezavisnosti, ali oni nisu dostupni na njihovim Internet stranicama. U praksi, ovi kodeksi se često ne poštuju.	U 2017. Makedonska radio televizija je usvojila interni etički kodeks, nakon što je kritikovana od strane nekih medijskih organizacija, uključujući Udruženje novinara Makedonije. Kodeks predviđa postojanje etičkog tijela unutar javnog servisa, ali ne osigurava transparentnost imenovanja članova ovog tijela. Rad ovog tijela do sada nije ocijenjen.	RTCG, kao Javni servis, ima svoj Etički kodeks. Sastavni dio ugovora o radu čine odredbe etičkog kodeksa. Nezavisnost urednika i novinara formalno je na visokom nivou. Ipak, ne postoji odvojeni etički kodeks za novinare. U praksi je evidentan politički uticaj na rad ovog medija.	RTK ima interni Kodeks ponašanja koji je percipiran kao kvalitetan, ali je urednička nezavisnost loše implementirana u praksi.	RTS i RTV nemaju sopstvene kodekse etičkih principa izvještavanja. Uređivačka nezavisnost je propisana zakonom i statutima, ali se u praksi ne primjenjuje dovoljno.
Da li organi javnog servisa imaju interne pravilnike kojima održavaju nezavisnost redakcije od upravnih organa? Da li se ta pravila poštuju?	Javni servisi su usvojili interna pravila, ali redakcije ne pokazuju nezavisnost u odnosu na menadžment. Česti su politički pritisci na radnike javnih servisa.	MRT ima interna organizacijska pravila, ali to nije garancija da je redakcija nezavisna od menadžmenta. Čak i nakon pada nacionalno – populističke vlade suprotna percepcija i dalje postoji.	Etički kodeks Javnog servisa predviđa pravila ponašanja članova Savjeta, direktora RTCG kao i zaposlenih, ali i etičke principe reklamiranja.	Javni servisi formalno imaju interna pravila ali redakcije nisu odvojene od menadžmenta.	Oba javna medijska servisa imaju formalna pravila da redakcije drže odvojenim i nezavisnim od rukovodstva, ali u praksi urednici i novinari nisu nezavisni.
Koji su najčešći oblici pritiska koje Vlada vrši na redakcije ili pojedine novinare u javnom servisu?	Lokalni javni mediji finansiraju se iz opštinskih budžeta, što utiče na njihovu uredničku nezavisnost. Kada se imenuje menadžment javnih servisa, vladajuće stranke imaju jak uticaj.	Disciplinske mjere su česta praksa u javnim servisima – smanjivanje plata, premiještanje zaposlenih na druge (niže rangirane) pozicije u sistematizaciji, profesionalna marginalizacija. Nije ustanovljeno da li je ovo bio slučaj nakon političkih promjena u Skoplju. Međutim, u MRT se ovakve stvari dešavaju od sticanja nezavisnosti.	Najočigledniji pritisci na RTCG ogledaju se u smjeni cjelokupnog menadžmenta i dva člana Savjeta. Uspostavljanjem održivog načina finansiranja lokalnih javnih emitera smanjili bi se uticaji na ove medije.	Vladini zvaničnici utiču na uredničku politiku kroz menadžment Javnog servisa.	Pritisici su česti i dolaze iz različitih izvora. Državni zvaničnici javno kritikuju rad javnih medijskih servisa i tako na njih vrše pritisak. Sa druge strane, i sami novinari znaju o kojim temama mogu da izvještavaju.

**B.3 Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u Javnom servisu?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koji je najilustrativniji primjer pritiska vlade na cijelu redakciju ili pojedinačnog novinara/ku?	U junu 2018. direktora i pojedine radnike javne lokalne TV stanice RTV Unsko – Sanskog kantona je smijenila skupština Kantona. I drugi lokalni mediji doživljavali su slične pritiske.	U protekle dvije godine cjelokupna situacija je vidno ležernija. Nema dokaza koji ukazuju na trenutne pritiske Vlade na redakcije kakvim smo svjedočili do 2017. Ranije je, objavljivanjem snimaka nezakonite prakse prisluškivanja telefona, otkriveno da su između 2009. i 2016. godine vladini zvaničnici prijetili novinarima javnog servisa sigurnošću na poslu, ako oni ne izvještavaju na „željen“ način.	Generalna direktorica Javnog servisa, Andrijana Kadija smijenjena je, formalno, zbog projektnog ugovora te medijske kuće sa jednom NVO, a njome je, navodno, dato ovlaštenje da ta NVO utiče na uređivačku politiku RTCG.	Pritisak vlade na novinare vrši se preko menadžmenta i urednika, a u vezi sa novinarskim pričama. Skoro da nema kritičkog izvještavanja usmjerenog na rad vlade ili javnih institucija.	Pod političkim uticajem, članovi Upravnog odbora RTV smijenili su direktora programa RT Vojvodina u maju 2016. godine. U 2017. godini sudovi su donijeli presudu da je smjena nezakonita i obavezali RTV da vrati urednika na njegov položaj. U januaru 2018. ponovo je smijenjen, a sud je još jednom donio odluku u njegovu korist. Ovaj slučaj još nije okončan.

**B.4 Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u neprofitnim medijima?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li su neprofitni mediji usvojili kodeks o etičkim principima izvještavanja i uređivačke nezavisnosti? Da li novinari rade u skladu sa ovim kodeksom?	Postoji samo nekoliko tradicionalnih neprofitnih medija (radio stanice). Postoje online neprofitni mediji u formi nevladinih organizacija, finansirani od stranih donatora (CIN, Žurnal, BIRN, Analiziraj.ba). Stepenn nezavisnosti ovih medija je puno viši nego u privatnim i javnim medijima.	Postoji samo nekoliko neprofitnih radio stanica u Makedoniji. Postoji, takođe, nekoliko novinskih portala koji su osnovani kao neprofitni mediji i koji sprovode većinu značajnih istraživanja u zemlji. Oni imaju profesionalne redakcije i striktnije se pridržavaju etičkih standarda.	U Crnoj Gori postoji mali broj neprofitnih medija koji su, zbog nedovoljno finansija, ograničenog dometa i uticaja.	Na Kosovu postoji jako malo neprofitnih medija. Usklađeni su sa generalnim etičkim kodeksima Nezavisne komisije za medije (za emitere) i Vijeća za štampu (za štampane i online medije).	Neprofitni mediji u Srbiji uglavnom nemaju svoje posebne etičke kodekse. Oni prihvataju Kodeks novinara Srbije. Postoji i Kodeks Asocijacije online medija. Smjernice za primjenu Kodeksa novinara Srbije u online okruženju sastavio je Savjet za štampu.
Koji su najčešći oblici pritiska na neprofitne medije?	Institucije su često zatvorene za saradnju kada se radi o odgovaranju na zahtjeve za pristup informacijama i transparentnosti.	Nema dokaza koji ukazuju da su novinari iz neprofitnih medija u protekle dvije godine bili žrtve ozbiljnih pritisaka. U protekle tri godine bilo je pravnih tužbi i verbalnih napada na ove novinare od strane javnih zvaničnika.	Najveći problem sa kojim se suočavaju ovi mediji je nedostatak donacija, na kojima zasnivaju svoj rad.	Ponekad se nazivaju "stranim plaćenicima" ili "špijunima" jer primaju sredstva od stranih donatora.	Pritisci se obično vrše putem kampanja u medijima bliskim Vladi, a u okviru ovih kampanja novinari koji rade u neprofitnim medijima se nazivaju stranim plaćenicima i izdajnicima. Tokom posljednjih godina napadi vladinih zvaničnika na ove novinare su postali intenzivniji.

**B.4 Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u neprofitnim medijima?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koji je najilustrativniji primjer pritiska na neprofitne medije?	Verbalne prijetnje nisu rijetke. Linija za pomoć novinarima registrovala je slučaj političara koji je prijetio novinarima Centra za istraživačko novinarstvo.	Nije bilo ovakvih slučajeva.	Nije bilo ovakvih slučajeva.	Nije bilo ovakvih slučajeva.	Ministar Nenad Popović podnio je četiri tužbe protiv istraživačkog portala KRIK, od kojih je u svakoj tražio po million dinara odštete zbog povrede časti, ugleda i dostojanstva. Tužbe se odnose na četiri teksta objavljena u novembru 2017. godine, u kojima su navedene gotovo iste informacije, zasnovane na dokumentima koji su procureli u okviru međunarodnog projekta „Rajski papiri“.

**B.5 Koliku slobodu imaju novinari/ke u procesu izvještavanja?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Koliku slobodu imaju novinari/ke u izboru priča na kojima rade i pri odlučivanju koji aspekt priče treba naglasiti?	Prema rezultatima ankete, 19% novinara izjavilo je da se često susrijeću sa izmjenom tekstova od strane urednika, a njih 13,3% priznalo je da im se često desi da njihov tekst ili prilog ne bude objavljen. Novinarski rad često nije dovoljno cijenjen. Između kvaliteta izvještavanja i lojalnosti određenim političarima, urednici će često izabrati ono drugo.	Suočeni sa nepovoljnom pozicijom u kojoj se nalaze, novinari u javnim i privatnim medijima rijetko rade na osjetljivim temama, i većinom pokrivaju dnevne političke događaje. Debate na privatnim televizijskim stanicama su sada češće nego na javnim.	Novinari uglavnom ističu da su slobodni u radu. Ipak, neki problemi su i dalje prisutni: trećina anketiranih novinara tvrdi da imaju mali stepen slobode u izboru tema na kojima će raditi. Novinari imaju više slobode u odabiru ugla iz kojeg će temu obrađivati. Čak 66% anketiranih je kazalo da ima apsolutnu slobodu ili veliki stepen slobode u odabiru sopstvenog ugla teme.	Novinari sa Kosova tvrde da urednici i vlasnici medija imaju tendenciju da utiču na njihov rad u slučajevima kada bi priča mogla izazvati probleme u smislu miješanja u finansijske ili druge interese određenih grupa.	Novinari u veoma malom broju medija uživaju ovu slobodu. Nedavno istraživanje pokazalo je da 47% ispitanika ima lično iskustvo uredničkog odbijanja novinarskog predloga da se o nekoj temi izvještava. U 39% slučajeva ispitanici su rekli da su urednici tražili od njih da obrade teme za koje nema nikakvog profesionalnog opravdanja.
Koliko često novinari/ke učestvuju u koordinaciji redakcije (prisustvuju kolegijumima ili raspodjeli zadataka)?	Većina novinara redovno prisustvuje uredničkim sastancima.	Intervjui koje je sproveo Udruženje novinara Makedonije ukazuju na to da često novinari većih medija ne prisustvuju uredničkim sastancima.	60% novinara često ili uvijek učestvuje u uredničkim kolegijumima.	Mnogi novinari redovno prisustvuju uredničkim sastancima.	62% ispitanih novinara uvijek ili veoma često prisustvuje uređivačkim sastancima. Međutim, ovakva praksa u velikoj mjeri zavisi od medija u kome novinar radi.

**B.5 Koliku slobodu imaju novinari/ke u procesu izvještavanja?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Kako novinari/ke ocjenjuju koliko su izloženi pritiscima različitih izvora uticaja: urednika, menadžera, vlasnika, političkih aktera, države?	Prema anketi, novinari se (svakodnevno ili često) susrijeću sa pritiscima od: političara na vlasti (38%), vlasnika medija (28,5%), urednika (28,5%), oglašivača (23,2%).	Intervjui koje je sprovelo Udruženje novinara Makedonije ukazuju na to da su urednici jako uticajni kada se radi o odabiru tema. Još uvijek postoji percepcija da političari utiču na kreiranje medijskog sadržaja.	Istraživanje je pokazalo da i dalje postoji hijerarhija uticaja, na čijem se vrhu nalaze urednici medija koji u nekoj mjeri utiču na 80% anketiranih novinara. Drugu godinu za redom, na drugom mjestu po uticaju su menadžeri medija koji u nekoj mjeri utiču na rad 53% anketiranih novinara. Vlasnici medija su na trećem mjestu, a najmanji uticaj na novinare imaju vladini zvaničnici i političari. Na posljednjem mjestu su biznismeni. Moguće je da se ovi uticaji ostvaruju indirektno preko urednika.	Novinari tvrde da su urednici najuticajnije pojedinci u njihovom radu.	Anketa sprovedena u 2016. godini, za potrebe ovog istraživanja pokazala je da najviše uticaja dolazi od urednika – skoro 77% ispitanika se tako izjasnilo. Međutim, ostale studije su pokazale da osnovni izvor uticaja predstavljaju politički akteri.
Koliko novinara/ki govori o cenzuri? Koliko novinara/ki je podleglo autocenzuri iz straha da ne izgube posao ili iz drugih razloga?	Između 23% i 26% ispitanih novinara je odgovorilo da su cenzura i samocenzura prisutne u njihovim medijima.	U 2018. godini, Udruženje novinara Makedonije je registrovalo samo jedan slučaj cenzure. Novinari se rijetko odlučuju da reaguju na slučajeve cenzure u Makedoniji, i kada reaguju insistiraju da ostanu anonimni.	Mišljenja novinara su podijeljena kada je u pitanju cenzura: 46% anketiranih smatra da ona na njih utiče u nekoj mjeri, dok je 47% novinara mišljenja da je njen uticaj minimalan.	Novinari tvrde da njihove kolege unaprijed znaju šta i kako da izvještavaju, imajući u vidu svoje prethodno iskustvo sa uticajima koji dolaze od vlasnika ili urednika.	U Srbiji postoji široko rasprostranjeno zapažanje među novinarima da više ne postoji cenzura već da prevladuje samocenzura. Samocenzura je prouzrokovana strahom za finansijsku sigurnost. Lokalni mediji su posebno ranjivi.

C.1 Statistika o bezbjednosti i nekažnjivosti (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.; za ubistva 15-20 godina unazad)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makeodnija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Broj i vrste prijetnji o život novinara i ostale vrste prijetnji.	Prema podacima Linije za pomoć novinarima, registrovano je 16 prijetnji i pritisaka, uključujući jednu prijetnju smrću.	1 verbalna prijetnja smrću je registrovana u periodu izvještavanja.	1 usmena prijetnja smrću registrovana je u periodu o kome se izvještava.	Registrovana su 24 slučaja verbalnih i drugih prijetnji. Od ovog broja, bilo je 7 prijetnji po život novinara.	U konkretnom periodu izvještavanja registrovan je 21 slučaj verbalnih i drugih prijetnji.
Broj stvarnih napada. Koliko novinara je stvarno napadnuto?	Registrovano je 5 fizičkih napada (1 pokušaj ubistva, 1 napad na vozilo novinara pri čemu je uništen i dio imovine medija i 3 fizička napada na novinare). Broj od 5 fizičkih napada uključuje i 2 slučaja spriječavanja novinara da izvještavaju sa određenih mjesta/ skupova uz fizičko nasilje.	5 stvarnih napada je registrovano (1 fizički napad, 2 neosnovana pritvaranja novinara, 1 oštećenje imovine novinara, 1 spriječavanje izvještavanja).	3 stvarna napada su registrovana (1 pokušaj ubistva, 1 bacanje eksplozivne naprave ispred kuće novinara, i 1 paljenje vozila novinara).	4 stvarna napada su registrovana (3 novinara su fizički napadnuta i 1 neosnovano pritvoren).	Zabilježeno je 7 stvarnih napada (6 fizičkih napada na novinare i 1 napad na imovinu novinara).

**C.1 Statistika o bezbjednosti i nekažnjivosti
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018.; za ubistva 15-20 godina unazad)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Broj i vrste ubistava. Koliko je novinara ubijeno u posljednjih 15-20 godina?	Nisu registrovani ovakvi slučajevi.	Zvanično, nema ovakvih slučajeva.	1 ubistvo: 2004. Glavni i odgovorni urednik dnevne novine Dan, ubijen je 2004. godine.	U posljednoj deceniji nije bilo ovakvih slučajeva. Od 1998. do 2005. godine, 14 novinara je ubijeno ili nestalo. 8 ih je ubijeno, dok se preostalih 6 još uvijek smatra nestalim.	3 ubistva: 1994., 1999. i 2001. godine. 1994. godine Radislava Dada Vujasinović, novinarka magazina Duga; 1999. godine, Slavko Ćuruvija, novinar, glavni i odgovorni urednik i vlasnik Dnevnog telegrafa; 2001. godine Milan Pantić, dopisnik Večernjih novosti, iz Jagodine.
Broj i vrste prijetnji i napada na medije, organizacije, medijska i novinarska udruženja.	30 od kojih je najviše upućeno Udruženju BH novinari.	Nema ovakvih slučajeva.	Registrovan je 1 slučaj. Prostorije dnevne novine Sloboda oštećene su u oktobru 2017. godine.	Registrovana su 2 slučaja. Jedan novinski portal je napadnut tri puta u vrlo kratkom vremenskom periodu; medijskoj kući je prijećeno putem telefona.	Zabilježeno je 9 slučajeva. Udruženja novinara koja su kritički orijentisana prema Vladi bila su izložena stalnim pritiscima, napadima i zastrašivanju.

**C.2 Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara/ki?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li su državne institucije razvile posebne politike za podršku i zaštitu novinara, u štampanim i onlajn medijima? Ako jesu, da li je primjena takvih politika podržana sa dovoljno resursa i na stručan način?	Neki pozitivni pomaci u 2017: Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH je objavila Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH; Ministarstvo pravde BiH je iniciralo sastanke sa ciljem poboljšavanja stepena sigurnosti novinara.	Državne institucije još nisu razvile posebne politike ili mjere za zaštitu novinara. Nekažnjivost još predstavlja problem.	Državni organi nisu razvili posebne sisteme zaštite. Generalno je mišljenje da je napredak u pogledu rješavanja slučajeva nasilja nad novinarima ograničen.	Sveobuhvatne politike za jačanje zaštite novinara još nisu razvijene. Državno tužilaštvo je imenovalo tužitelje nadležne za ova pitanja u pet centara. Osnovni sud u Prištini je imenovao koordinate zadužene za slučajeve prijetnji i napada na novinare.	Sveobuhvatne politike još nisu razvijene, ali su do sada preduzeti sljedeći koraci: Sporazum o saradnji i mjerama za podizanje nivoa bezbjednosti novinara potpisan je 2016. godine; osnovana je Stalna radna grupa radi poboljšanja zaštite novinara, ali je u novembru 2017. godine pet novinarskih udruženja i asocijacija medija zamrzlo svoje članstvo zbog nezadovoljstva radom grupe.

C.2 Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara/ki?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li postoje mehanizmi (institucije, programi i budžeti) za praćenje i prijavljivanje prijetnji, uznemiravanja i nasilja nad novinarima? Ko prati i vodi evidenciju o napadima i prijetnjama? Da li državne institucije objavljuju ažurirane podatke o napadima na novinare i nekažnjivosti? Koje mjere se preduzimaju povodom incidenata i ko ih preduzima?	Nema ovakvih mehanizama. Linija za pomoć novinarima je još uvijek jedini mehanizam koji dijeli podatke sa svim institucijama, medijskim organizacijama i internacionalnim organizacijama.	Nema specijalnih mehanizama. Registar Udruženja novinara Makedonije je jedina postojeća baza podataka. Izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova potvrđuje problem nekažnjivosti. Od ukupno 59 napada u proteklih pet godina, samo 2 počinitelja su sankcionisana.	Trenutno ne postoje posebne evidencije prijetnji, uznemiravanja i napada na novinare. Podaci dobijeni od policije su vrlo uopšteni. Iz Uprave policije je najavljeno da će raditi na uspostavljanju novog radnog mjesta za osobu koja će se baviti ovom problematikom.	Nema takvih mehanizama, ali su poduzete neke mjere: Osnovni sud u Prištini planira da razvije bazu podataka za slučajeve prijetnji i napada na novinare. Kosovska policija već ima bazu podataka, ali se saglasila da obaveže Sektor za teža krivična djela pri policiji da tretira slučajeve napada i prijetnji protiv novinara.	Ne postoje takvi mehanizmi, ali neke mjere su ipak preduzete: Javno tužilaštvo donijelo je Uputstvo o prikupljanju dokaza o zločinima protiv novinara i napadima na Internet stranice. Predviđeno je preduzimanje hitnih mjera u slučaju napada na novinare. Informacije o slučajevima koje je prikupilo Javno tužilaštvo prosleđivane su udruženjima novinara do kraja 2017. godine, ali je ova praksa prekinuta u 2018. godini. Ministarstvo unutrašnjih poslova nije primijenilo nijedno od Uputstava i nije počelo da vodi evidenciju.
Da li su državne institucije prepoznale napade na bezbjednost novinara/ki kao kršenje slobode izražavanja, ljudskih prava i krivično prava? Da li javni funkcioneri daju jasne izjave o prepoznavanju potrebe za bezbjednošću novinara/ki i da li osuđuju napade na njih?	Neki političari i državne institucije su počeli da poklanjaju više pažnje ovom pitanju i sve češće osuđuju napade na novinare u javnim izjavama. Na primjer, ovakve napade Institucija ombudsmana za ljudska prava prepoznaje u saopštenjima za javnost kao slučajeve kršenja slobode izražavanja.	Javni zvaničnici često osuđuju napade na novinare, ali državne institucije ove napade još uvijek nedovoljno prepoznaju kao kršenje slobode izražavanja.	Svi ovakvi slučajevi se gotovo uvijek osuđuju od strane državnih zvaničnika. Ipak, i dalje je veliki broj slučajeva neriješen i mnogima prijeti zastara, dok su neki slučajevi već zastarjeli.	Javni službenici osuđuju napade, ali samo u ozbiljnim slučajevima.	Iako su državne institucije preduzele neke mjere, to još nije dovoljno. Državni zvaničnici ne razumiju ulogu novinara u društvu. Oni rijetko osuđuju napade na novinare a kada to i čine, uvijek to rade selektivno.
Da li postoje usvojena dokumenta državnih institucija koja pružaju smjernice vojsci i policiji, a kojima se zabranjuje uznemiravanje, zastrašivanje ili fizičko napadanje novinara/ki?	Posebni državni dokumenti ne postoje. Postoje Smjernice za policiju u ophođenju sa medijima i Smjernice za medije u ophođenju sa policijom, doneseni uz pomoć OSCE -a. Ipak, ove smjernice trebaju da se ažuriraju.	Posebni državni dokumenti ne postoje.	Ne postoje posebne zakonske odredbe koje regulišu odnos novinara i policije.	Posebni državni dokumenti ne postoje.	Ne postoje konkretni dokumenti usvojeni od strane državnih institucija. Jedini postojeći dokument je Uputstvo o prikupljanju dokaza o zločinima protiv novinara i napadima na Internet stranice.

C.2 Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara/ki? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li državne institucije saraduju sa novinarskim organizacijama po pitanju bezbjednosti novinara/ki? Da li se državne institucije uzdržavaju od podržavanja ili promovisanja prijetnji novinarima/kama?	Neke državne institucije – Ministarstvo pravde i Insititucija ombudsmana za ljudska prava, pokazale su volju za bliskom saradnjom sa Udruženjem BH novinari.	Generalno, saradnja između Udruženja novinara Makeodnije i državnih institucija je dobra, ali još uvijek izostaju rezultati ove saradnje.	Postoji dobra saradnja Sindikata medija Crne Gore sa institucijom Ombudsmana. Saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Vrhovnim državnim tužiocem i dalje je u inicijalnoj fazi.	Inicijalna i dobra saradnja je razvijena između Udruženja novinara Kosova i državnog tužilaštva, Osnovnog suda u Prištini i kosovske policije.	Sporazum iz 2016. potpisan sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Republičkim javnim tužilaštvom i novinarskim i medijskim udruženjima doprinio je boljoj komunikaciji, lakšem prijavljivanju slučajeva i detaljnijim informacijama o slučajevima napada i prijetnji. Međutim, broj neriješenih slučajeva je još veoma veliki, iako je to jedan od glavnih ciljeva potpisanog Sporazuma. Od 28 slučajeva u 2017. godini, samo jedan slučaj je riješen.
U slučaju elektronskog nadzora, da li državne institucije poštuju slobodu izražavanja i privatnost? Koji je najnoviji slučaj elektronskog nadzora nad novinarima/kama?	Nema dokaza o ovakvim slučajevima.	Nema dokaza o ovakvim slučajevima.	Nema pouzdanih informacija o ovakvim slučajevima.	Nema dokaza o ovakvim slučajevima.	Ne postoje pouzdani dokazi o takvim slučajevima. Ne postoji efikasna kontrola državnih tijela koja su zadužena za elektronski nadzor.

C.3 Da li krivični i građanski pravosudni sistem efikasno rješavaju slučajeve prijetnji i nasilja nad novinarima/kama? (Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018)

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li postoje određene institucije/ jedinice posvećene istrazi, gonjenju, zaštiti i kompenzaciji kako bi se obezbijedila sigurnost novinara/ki i izbjegla nekažnjivost?	Nema ovakvih institucija/ jedinica. Slučajevi nasilja nad novinarima nisu zasebno registrovani u sudskim bazama podataka i ne mogu se pratiti ili prijavljivati posebno.	Nema ovakvih institucija/ jedinica.	Nema takvih institucija/ jedinica. Postoji jedino Komisija za istrage napada na novinare i imovinu medija, čiji je mandat produžen još dvije godine. Komisija je u prethodnom mandatu istražila 15 slučajeva napada na novinare i uočila brojne propuste i manjkavosti zvaničnih istraga.	Neke mjere su preduzete: Državno tužilaštvo ima koordinatora koji koordinira rad imenovanih lokalnih tužioca vezanih za istragu i procesuiranje napada na novinare. Kosovska policija je odnedavno odlučila da Sektor za teža krivična djela treba da se bavi prijetnjama i napadima na novinare.	Ne postoje takve institucije. Postoji samo Komisija za razmatranje činjenica u vezi sa istragama povodom ubistva novinara. U avgustu 2018. godine, Vlada je proširila nadležnosti Komisije na razmatranje istrage o ubistvima i nestancima novinara na Kosovu u periodu od 2008. do 2001. godine, kao i na ubistva novinara tokom sukoba u bivšoj Jugoslaviji, od 1991. do 1995. godine.

**C.3 Da li krivični i građanski pravosudni sistem efikasno rješavaju slučajeve prijetnji i nasilja nad novinarima/kama?
(Period izvještavanja: 01.09.2017. - 31.08.2018)**

Indikatori	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora	Kosovo	Srbija
Da li postoje posebne procedure pomoću kojih se adekvatno mogu voditi slučajevi napada na žene, uključujući i novinarke?	Nema ovakvih procedura. Žene na različitim pozicijama u medijima, uključujući novinarke, pod većim su političkim i drugim pritiscima. Institucije nemaju posebne mehanizme za rješavanje ovog problema.	Nema ovakvih procedura.	Nema ovakvih procedura	Nema ovakvih procedura.	Nema ovakvih procedura.
Da li državni organi obezbjeđuju adekvatna sredstva za sprovođenje istraga u slučajevima prijetnji i nasilja nad novinarima/ kama?	Državne agencije često ne osiguravaju adekvatne resurse kada je to potrebno, već praksa pokazuje da kada postoji interes za određeni slučaj, reakcije mogu biti brze i efikasne.	Državne institucije još nisu osigurale adekvatne resurse.	Resursi nisu dovoljni, a istrage ovakvih slučajeva su spore i bez značajnijih rezultata.	Državne institucije još nisu osigurale adekvatne resurse. Još se očekuje učinak najavljene mjere kosovske policije da obaveže Sektor za teža krivična djela pri kosovskoj policiji da djeluje u domenu prijetnji i napada na novinare.	Državne institucije još nisu obezbijedile odgovarajuće resurse.
Da li su obezbijedene mjere zaštite novinara/ki u uslovima kada postoje ozbiljne prijetnje po njihovu sigurnost?	Nije bilo ovakvih slučajeva.	Nije bilo ovakvih slučajeva.	Ne postoje dokazi da su primjenjivane takve mjere.	Nema dokaza o ovakvim mjerama.	Neki novinari su bili pod zaštitom policije, ali problem sa tim slučajevima je što takve mjere traju predugo. Na primjer, jedan novinar iz Srbije je pod policijskom zaštitom već više od 12 godina.
Da li su istrage za zločine protiv novinara, uključujući zastrašivanja i prijetnje, hitne, nepristrasne i efikasne?	Istražni organi, policija i tužilaštvo, rade svoj posao sporo, posebno kada se radi o sprovođenju efikasne i detaljne istrage napada i drugih krivičnih djela protiv novinara.	Na temelju dokaza Udruženja novinara Makedonije, istrage napada i prijetnji protiv novinara ne sprovode se dovoljno brzo i efikasno.	Istrage napada na novinare su spore i često neefikasne. Najteži slučaj ranjavanja Olivera Lakić nije riješen. Samo su dva slučaja napada na novinare riješena tokom 2018. godine, neposredno nakon što su se i desili.	Slučajevi se istražuju brzo i nezavisno, ali su sudski procesi spori.	Istrage se ne obavljaju brzo i efikasno. Još uvijek postoji veliki broj neriješenih slučajeva. Sudski postupci traju predugo, a konačne odluke često izostanu. Slučajevi tri ubistva još nisu riješeni.
Da li se efikasno gonjenje zbog nasilja i zastrašivanja sprovodi nad čitavim lancem aktera u napadima, uključujući nalogodavce i počinioce?	Kada su počinitelji političari, javni zvaničnici ili drugi uticajni pojedinci, često se ne sprovode efikasni procesi.	Čak ni počinitelji napada na novinare nisu kažnjavani, niti se pokreću istrage protiv podstrekača.	I dalje je najveći problem pravo činjenica da akteri ili nalogodavci nikad nisu otkriveni. To je pokazao i najdrastičniji slučaj, ubistvo Duška Jovanovića gdje je i nakon 14 godina jedino osuđen jedan saučesnik.	Ne. Pravi podstrekači ili naručioci napada ne budu otkriveni.	Samo izvršioци bivaju otkriveni i osuđeni, dok nalogodavci ostaju neotkriveni.
Da li država obezbjeđuje odgovarajuću obuku i razvoj kapaciteta policiji, tužiocima, advokatima i sudijama u pogledu zaštite slobode izražavanja i novinara?	Do sada su organizovani neki oblici treninga za izgradnju kapaciteta policijskih službenika, tužioca i sudija, ali još uvijek nisu dovoljni.	Neke forme treninga za policijske službenike i tužitelje su organizovane uz podršku OSCE-a u Makedoniji.	Zahvaljujući „JUFREX“ programu samo u prvoj polovini 2018. godine, kroz više obuka, edukovano je 9 državnih tužilaca, 34 sudija, 7 sudskih savjetnika i jedan tužilački savjetnik. Planirano je da se obuke nastave.	Trenutno na Kosovu ne postoji projekat koji osigurava treninge za tužioce i sudije u vezi sa zaštitom slobode izražavanja i novinara.	Sporazumom o saradnji i mjerama za podizanje nivoa bezbjednosti novinara iz 2016. predviđene su obuke, ali one još nisu sprovedene.

